

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KİTAP İNCELEMESİ

John J. MEARSHIMER, Why do Leaders Lie: The Truth about Lying in International Relations

Serhat GÜVENÇ

Doç. Dr., Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Why do Leaders Lie: The Truth about Lying in International Relations

John J. MEARSHIMER

Oxford, Oxford University Press, Ocak 2011, 160 sayfa.

ISBN: 978-0-19-975873-9

Türkçesi: *Liderler Neden Yalan Söyler? Uluslararası Politikada Yalan Gerçeği*,

Çev. Nejdet Özberk, İstanbul, Küre Yayınları, Aralık 2011, 121 sayfa.

ISBN: 978-605-5383-08-4

Hazırlayan: Serhat GÜVENÇ*

Yeni (ya da) yapısal gerçekçilik kuramının önemli isimlerinden John J. Measheimer, önceki çalışmalarından bir hayli farklı bir çalışma ile okuyucu karşısına çıkıyor. İngilizce baskının üzerinden bir yıl bile geçmeden Türkçe çevirisinin de yayınlanmış olması bu kitabı daha da önemli kılıyor. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*'nin Türkçe uluslararası ilişkiler yazınına katkı hedefi doğrultusunda, bu incelemede kitabın Türkçe çevirisi esas alınmıştır. Fakat daha en başta kitabın Türkçe çevirmeninin hakkını teslim etmek gerektiği belirtilmelidir. Bu incelemenin sonunda değinilecek olan kavramların Türkçe karşılıklarına ilişkin sorunlar bir yana bırakılırsa, özgün İngilizce metin Türk okuyucuya başarılı ve akıcı bir biçimde aktarılıyor. Öte yandan, Mearsheimer'ı Uluslararası İlişkiler disiplininin önemli isimleri arasında taşıyan *The Tragedy of Great Power Politics*¹ başlıklı kitap hala Türkçeye çevrilmemişken, akademik camia kadar, genel kamuoyunun da büyük ilgiyle karşıladığı *The Israeli Lobby*'i² ve *Why Leaders Lie?* isimli kitapların neredeyse sıcağı sıcağına Türkçe çevirilerinin yayınlanması, söz konusu eserlerin güncellikleriyle ve Amerikan siyasi sistemine yönelik şiddetli eleştiriler getirmeleriyle bağlantılı olsa gerek. Aslında yapısal gerçekçiliğin, özellikle de Measheimer'ın öncüsü olduğu taaruzi gerçekçiliğin (*offensive realism*) uluslararası politikayı anlamlandırmada bireylere fazla önem atfetmediği düşünüldüğünde, yazarın tamamen karar verici bireylere yoğunlaşan bir çalışmaya imza atması oldukça alışılmadık. Kitap, uluslararası politikada yalan konusuna odaklanması bakımından bir ilk. Mearsheimer de kitabın girişinde bu konudaki yazının umduğundan yazıf olduğunu ifade ediyor (s.7). Kitabın temel amacı "uluslararası politikada yalan üzerine düşünüş tarzımızı derlememize yardımcı olabilecek bir analitik çerçeve oluşturma[k] [ve] konunun kilit yönleri hakkında bazı kuramsal iddialarda bulunmak" olarak ifade edilmektedir (s.7).

* Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİSBF, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul. E-posta: serhatg@khas.edu.tr.

1 John J. Measheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York, W. W. Norton, 2001.

2 John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *The Israeli Lobby and U.S. Foreign Policy*, Allen Lane Books, 2008. Türkçesi *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, çev. Hasan Kösebalaban, İstanbul, Küre Yayınları, 2009.

Mearshimer, ulaştığı en çarpıcı (ve kendisi açısından da en şaşırtıcı) sonucu kitabın daha ilk sayfalarında okuyucu ile paylaşıyor. Liderler, yalana başka ülkeleri kandırmaktan çok, kendi halklarını ikna etmek için başvurmuştur. Bir diğer ifadeyle, devletlerarası yalanlara, iç kamuoylarına söylenen yalanlardan daha az rastlanmaktadır.

İçeriği ve temel savları bakımından bu kitabı Mearsheimer'in Stephen Walt ile birlikte kaleme aldığı *The Israeli Lobby* kitabının bir uzantısı veya devamı saymak mümkündür. Mearsheimer, 2003 Irak Savaşı'na karşıtlığı ile bilinen bir uluslararası ilişkiler akademisyeni olarak bu savaşa giden yolda Bush yönetiminin Amerikan kamuoyuna söylediği yalanlarla bir anlamda hesaplaşma gayesi de güdüyor. Bu çalışmanın *The Israeli Lobby* kadar bilinir olmayan bir başka yazısıyla oldukça güçlü bir ilintisi var. Mearsheimer, *The University of Chicago Magazine*'in Şubat 2002 sayısında "*Liberal Talk, Realist Thinking*" başlıklı ve oldukça yalın bir dille kaleme alınmış bir yazı yayınlanmıştı.³ Irak Savaşı'ndan neredeyse bir yıl kadar önce yayınlanan, genel okuyucuya yönelik bu yazıda Mearsheimer, özünde gerçekçi çıkar güdüleriyle belirlenip ahlaki savlarla kamuoyuna pazarlanan dış politika tercihlerine ciddi eleştiriler yöneltmişti. Uluslararası politikada dervişin fikri ve zikrinin birbirini tutmadığını Amerikan dış politikasından örneklerle açıklamaya gayret etmişti. Bu açıdan bakıldığında *Liderler Neden Yalan Söyler?*, çerçevesi daha o zaman kurulmuş bir kitap izlenimi veriyor.

Kitap, giriş ve sonuç dışında sekiz bölümden oluşuyor. İlk bölümde genel olarak yalan kavramı ele alınıyor. İkinci bölüm uluslararası yalanların bir dökümünü okuyucuya sunuyor. İzleyen bölümlerde kamuoyunu manipüle etmede başvurulan yalan türlerine yoğunlaşıyor. Bunlar, devletlerarası yalanlar, korku tellallığı, stratejik kılıflar, milliyetçi efsaneler ve liberal yalanlar başlıkları altında ayrı ayrı inceleniyor. Uluslararası yalanların olumsuz sonuçlarını ele alan yedinci bölüm, uluslararası yalanların sakıncaları başlığını taşıyor.

Giriş bölümü, Irak Savaşı'nın Mearshimer'in düşüncesi üzerindeki kalıcı etkinin neredeyse bir itirafı niteliğinde. Irak Savaşı'nın "Keyfi Savaş" (*War of Choice*) ve "Zaruri Savaş" (*Necessary War*) ikilemi üzerinden tartışılmasıyla açılan bu bölümde, bu savaşa giden yolda başvurulan yalanların Amerikan kamuoyunu savaşın kaçınılmaz olduğuna, bir diğer ifadeyle önlere zaruri bir savaş bulunduğuna iknaya yönelik olduğu saptaması yapılıyor. Gerçekçilerin ahlaki kaygılara pek de yer vermeyen uluslararası politika anlayışının izdüşümlerine Mearsheimer'in şu sözlerinde rastlanıyor: "Yalan söyleme, normal günlük hayatta yaygın bir şekilde kınanması gereken bir davranış olarak görülüyor olsa da, liderlerin başka ülkelere ve hatta kendi halklarına yalan söylemesi için bazen iyi stratejik sebepler bulunması nedeniyle uluslararası politikada kabul edilebilir bir davranış şeklidir." (s. 13). Çünkü, "bir liderin ülkesinin bekasını temin etmekten daha yüksek bir yükümlülüğü yoktur." (s. 15). Bu ifadelerle de kitabın temel kuramsal varsayımlarının gerçekçi öğretilerden türetilmediği tartışmasız bir şekilde ortaya konmuş oluyor. Özetle uluslararası politika, anaşinin hâkim olduğu bir ortamda yürütülür ve son kertede devletlerin güvenlik için kendi başlarına bakmaktan başka seçenekleri yoktur (*self-help*). Mearsheimer, yalanı topyekûn mahkûm etmekten ziyade, devletin bekası için başvurulması belli şartlar altında

3 John J. Mearsheimer, "Liberal Talk, Realist Thinking," *The University of Chicago Magazine*, Cilt 94, No.2, Şubat 2002.

meşru sayılabilecek bir davranış biçimi olarak ortaya koyarak yola çıkıyor. O zaman sorun, liderlerin yalan söylemesi değil, “doğru” yalanları söyleyip söylemediği biçiminde karşımıza çıkıyor.

Birinci bölümde, mevcut yazımda herhangi bir ayırım getirilmediği savından hareketle aldatma türleri ele alınıyor. Mearsheimer’e göre yalan, aldatma türlerinden sadece birisidir. Ona göre çarpıtma ve gizleme de yalanın yanı sıra dikkate alınması gereken aldatma türleridir. Çarpıtma ve gizleme gündelik yaşamda ve (ulusal ve uluslararası) politikada sıkça rastlanan ve yaptırımı tabi olmayan aldatma türleridir. Bunların aksine yalan gündelik yaşamda asla kabul edilebilir bir davranış değilse de, uluslararası politikada gerektiğinde başvurulması mazur, hatta meşru görülebilecek bir yöntemdir.

Liderler Neden Yalan Söyler?’in belki de en ilginç ve en özgün yanı uluslararası politikada rastlanan yalanlar için bir sınıflandırma önermesidir. Mearsheimer aslında yedi ayrı yalan türü tespit etmektedir. Ancak bunlardan “sosyal emperyalizm” ve “adi kılıflar”, yine yazarın deyişiyle “milli menfaatlere” hizmet etmek yerine “belli bir bireyin ya da bireyler grubunun yararına... bencil” (s. 31) yalanlar oldukları gerekçesiyle tartışma dışında tutulmuştur.

Yazar, uluslararası politikada başlangıçta umduğundan az devletlerarası yalan örneğine rastlamasını iki nedene bağlamaktadır. İlk olarak diğer aldatma türleri olan çarpıtma ve gizleme çıkarıldığında, kalan dar yalan tanımına giren örnek sayısı da azalmaktadır. İkinci neden ise diğer liderleri kandırmanın hiç de kolay bir iş olmamasıdır. Devletler neden yalan söyler sorusuna Mearsheimer’ın yanıtı oldukça nettir: “ülkeleri için stratejik avantaj kazanmak.” (s. 38). Bu bölümde devletlerarası yalanlar da yedi alt kategoride değerlendiriliyor. Bunların ayrıntısına girmeden, Mearsheimer’in beşinci devletlerarası yalan türü olarak kategorize ettiği “boş tehdit” için NATO’nun nükleer silah kullanma tehdidine dayalı caydırıcılık stratejisini örnek verdiği değinmek yeterli olacaktır. Bu bölüm uluslararası politikada devletlerin savaş zamanında barış zamanına oranla yalan söylemeye daha yatkın oldukları saptamasıyla kapanıyor.

Korku tellallığı başlıklı bölüm, aslında tüm kitabın ağırlık merkezini oluşturuyor. Mearshimer, liderlerin daha çok yakın bir tehditle karşı karşıya olunduğu izlenimi yaratmak için korku tellallığını ifade ediyor. Burada ilginç bir ayırım getiriyor. Ona göre bu tür yalanlara otoriter rejimlerden ziyade demokrasiler başvurmuştur. Amerikan sa-ğında, özellikle de yeni muhafazakârlar türü seçkinlerce kullanılan bu yönleme ilişkin bir yalanlar katalogunu içeren bu bölümde, Measheimer’ın Irak Savaşı ile bir derdi olduğu artık iyice kendini gösteriyor. Bu bölüm temel savları itibarıyla Cynthia Weber’in *International Relations Theory: A Critical Introduction* kitabında Waltz’ın yeni gerçekçilik kuramını *Sineklerin Tanrısı* filminden hareketle işlediği bölümü kuvvetli biçimde çağrıştırmaktadır.⁴ Weber, Kenneth Waltz’ın yapısal ya da yeni gerçekçilik kuramında hiyerarşiden anarşiye geçişin koşulları arasında saymayı atladığı öğenin korku olduğunu ileri sürmektedir. *Sineklerin Tanrısı* filminde ıssız bir adaya düşen askeri öğrenciler arasındaki hiyerarşinin çözülme sürecinde icat edilen yılan şey (*snake-thing*) tam da Mearsheimer’ın

4 Cynthia Weber, *International Relations Theory: A Critical Introduction*, Third Edition, Londra ve New York, Routledge, 2010, s.28

“korku tellallığına” karşı gelmektedir aslında. Mearsheimer’in taaruzi gerçekçilik yaklaşımını Waltz’ın kuramından türettiği düşünüldüğünde, Amerikan sağına ve özellikle yeni muhafazakârlara atfettiği korku tellallığının, aslında yapısal gerçekliğin özünde var olduğu eleştirisine sessiz kalışı ayrıca ilginçtir. Hele bu tür yalanların yurt içi cepheye yönelik olduğu ayırımı da yapılmışken.

Stratejik kılıflar ise korku tellallığının aksine diğer ülkeleri hedefleyen yalanlar olarak sınıflandırılmaktadır. Bu tür yalanlara örnek olarak Küba Füze Krizi’nin çözülmesinde, Kennedy yönetiminin Küba’daki Sovyet füzelerine karşılık Türkiye’deki Jüpiter füzelerini söktüğünü resmen asla kabul etmemesini göstermektedir. Yine korku tellallığı gibi, stratejik kılıflar da kamuoylarına hesap verme zorunluluğu olan demokratik ülkelerin başvurduğu yalanlar arasında sayılmaktadır. Otoriter rejimler, zaten hesap verme kaygısı taşımadıkları için kamuoylarını doğru ya da yanlış bilgilendirmeye ihtiyaç da duymazlar.

Milliyetçi efsaneler ise daha çok yeni ülkeler kurulurken başvurulan yalan türleri olarak tanımlanıyor. Ulus inşa sürecinin neredeyse ayrılmaz unsurları olarak seçkinlerce kullanıldığının örnekleri de bu bölümde yer alıyor. Liberal yalanlar ise yukarıda değinilen “*Liberal Talk, Realist Thinking*” makalesinin genişletilmiş ve güncellenmiş hali gibi duruyor. Bu tür yalanlara çoğunlukla demokrasiler bel bağlamaktadır. Çünkü davranışlarını uluslararası hukuka ve normlara göre haklı göstermek bir kaygı taşımaktadırlar. Mearsheimer, bu haklı gösterme kaygısının uluslararası hukuktaki haklı savaş doktriniyle bağına da işaret etmektedir. Bu söylemin gerçekçi ve liberal şartlarla tutarlı olduğu sürece bir sorun olmadığı konusunda Nazi Almanya’sı ya da Sovyet Rusya gibi rakiplere karşı yürütülen politikaları örnek göstermektedir. Ancak bu tür bir tutarlılık söz konusu olmadığı durumlarda söylem soruna neden olmaktadır. Liberal gibi konuşup gerçekçi gibi davranma bu tutarlılık eksikliğinin bir sonucudur.

Liderler Neden Yalan Söylerler?, uluslararası politikada yalana ilişkin bir kuram ortaya koyma savının arkasını pek dolduramamakla birlikte, gerçekçilik kuramından beslenen oldukça ilginç bir okuma sunmaktadır. Bu alanda yazılmış ilk ciddi deneme olduğuna da şüphe yoktur. Kitabın önerdiği genellemeler ABD dış politika davranışını anlamlandırmada işe yarayabilecek ipuçları sunmakla beraber, yazına kuramsal katkısı en azından yazarın beklediği düzeyde değil. Bunun belki de başlıca nedeni Mearsheimer’in 2003 Irak Savaşı ile bir meselesi olmasıdır. Zaten kitap Irak Savaşı’nın yazarın düşüncesinde ne denli belirleyici bir rol oynadığını kanıtlayan şu yargı ile sonlanıyor: “Unutmayalım ki kendi halklarına yalan söylemesi en muhtemel liderler, uzak yerlerde keyfi savaşlar yapmaya kararlı demokrasilerin başındaki liderlerdir. Bu betimleme, elbette Birleşik Devletlere uymakta ve Bush yönetiminin 2003 Irak Savaşı’na giden süreçteki aldatmalarını da büyük ölçüde açıklamaktadır.” (s. 118).

Son olarak çeviriyle ilgili küçük bir eleştiriye yer vermek gerekiyor. Çevirmen genelde akıcı bir metin hazırlamış. Ancak bazı kavram ve terimler için tercih edilen karşılıklar sıkıntılı. Örneğin ABD’nin *National Security Council*’i için Ulusal Güvenlik Konseyi hem akademik çalışmalarda hem de medyada yerleşmiş bir Türkçe karşılıktır. Bu karşılık, söz konusu ABD kurumunun Türkiye’deki Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ile karıştırılmasının önüne geçmek için tercih edilmektedir. Ancak çevirmen anlaşılabilir biraz da “ulusal” sıfatından kaçınmak adına, tam da bu karşılığa sığınmıştır. Bu tercihin kafaları

kariştırma olasılığı yüksektir. Uluslararası ilişkiler çevirilerinde en azından artık üzerinde iyi kötü uzlaşılmış terimler ve karşılıkları kullanmaya zen gösterilmesi tutarlı bir Türkçe uluslararası ilişkiler yazının gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Liderler Neden Yalan Söyler?, okunması kolay, kendi içinde tutarlı savları olan, uluslararası ilişkiler kavramlarının tarihsel örneklere dayanarak yetkin ve ustaca kullanıldığı bir çalışma olarak uluslararası ilişkilere meraklı okuyuculara önerilir.